

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: СТРУКТУРНИЙ ВИМІР

Згідно зі ст. 147 Конституції України Конституційний Суд України (далі — КСУ, Суд) є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні, який вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Для обґрунтування правових позицій КСУ, які є джерелами права для всіх його галузей, надзвичайно важливе значення мають принципи конституційного судочинства. Жодне рішення Суду не може бути ухвалене без їх практичного застосування.

Принципам діяльності КСУ (інколи їх ще називають принципами конституційного судочинства) присвячена значна кількість наукових робіт. Так, з різних позицій принципи діяльності Суду аналізували Ю. Барабаш, А. Георгіца, А. Колодій, Р. Марчук, О. Мироненко, А. Портнов, М. Савчин, А. Селіванов, В. Скомороха, А. Стрижак, М. Тесленко, Т. Цимбалістий, С. Шевчук та інші автори [1]. Однак, в українській правовій науці дотепер не здійснено структурного дослідження принципів діяльності КСУ, що дозволило б повною мірою виявити їх певні особливості, роль та значення для конституційного правосуддя.

Відтак, мета статті полягає у проведенні структурного виміру принципів діяльності КСУ.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР (далі — Закон) діяльність Суду ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повноти і всебічності розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень. Вказані принципи знаходять свій вияв у інших нормах Закону, а також у положеннях Регламенту Конституційного Суду України [2] (далі — Регламент). Значний внесок у розуміння цих принципів здійснив і сам єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні, поглибивши їх зміст у власних правових позиціях.

За словами деяких авторів, перелік принципів діяльності КСУ може бути доповнений, наприклад, принципом обов'язковості рішень і висновків Суду (частина п'ята статті 124 Конституції України, стаття 69 Закону) [3, с. 100]. Серед принципів діяльності КСУ називаються також законність, мова конституційного провадження, усність розгляду тощо [4, с. 30]. Вбачається, що такі принципи автори виводять із основних засад судочинства, визначених ч. 3 ст. 129 Конституції України. Ми не заперечуємо можливість поширення таких засад на конституційне судочинство, однак зазначимо, що кожен з принципів, визначених ч. 3 ст. 129 Основного Закону України, набуває особливого сенсу у межах конституційного судочинства. Так, наприклад, принципом законності КСУ керується при вирішенні питання про відкриття чи відмову у відкритті конституційного провадження у справі.

Викладене свідчить, що питання про віднесення основних засад судочинства (ч. 3 ст. 129 Конституції України) до принципів діяльності КСУ повинне стати предметом подальших наукових розробок та дискусій. У межах цієї статті вважаємо за доцільне зупинитися на принципах діяльності Суду, визначених приписами ст. 4 Закону.

Виходячи зі змісту частини першої ст. 8 Конституції України принцип верховенства права є визначальним для конституційного ладу держави. Так само основоположним він є для діяльності КСУ [5].

Власне розуміння принципу верховенства права КСУ виклав у Рішенні у справі про призначення судом більш м'якого покарання № 15-рп/2004: «Верховенство права — це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема, у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо».

Суд виокремив також складові принципу верховенства права, до яких він час від часу звертається: справедливість, співмірність (пропорційність), правова визначеність, правова певність.

Так, наприклад, у Рішенні у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 відповідно до засад верховенства права визнано неконституційним Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222–IV у зв'язку з недотриманням встановленої Конституцією України процедури його розгляду та ухвалення, а також відновлено дію редакції Конституції України 1996 р. Даним Рішенням КСУ захистив конституційний лад у державі, забезпечив верховенство права та Конституції України.

У Рішенні у справі про строки адміністративного затримання від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011 на засадах верховенства права, принципах співмірності та правової визначеності встановлено, зокрема, що адміністративне затримання особи без вмотивованого рішення суду не може перевищувати 72 годин. Тим самим КСУ захистив конституційне право особи на свободу та особисту недоторканність.

Надзвичайно важливого значення принцип верховенства права набуває при тлумаченні Судом положень Основного Закону держави. Так, виходячи з доктрини «живої конституції», саме принцип верховенства права є тією «рушійною силою», яка надихає КСУ надавати нового змісту конституційним положенням, пристосовуючи закон під суспільні зміни, а не навпаки [6].

Незалежність конституційних суддів є, насамперед, конституційним принципом [7]. Тому його зміст як принципу діяльності КСУ розкривають саме конституційні положення. Так, відповідно до ст. 126 Основного Закону України незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України; вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється (частини перша, друга). Стаття 149 Основного Закону України наголошує, що ці гарантії незалежності та недоторканності поширюються і на суддів КСУ.

У Рішенні у справі про незалежність суддів як складову їхнього статусу від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004 Суд зазначив, що незалежність суддів є невід'ємною складовою їх статусу, конституційним принципом організації та функціонування судів і професійної діяльності суддів. Незалежність суддів полягає передусім у їх самостійності, непов'язаності при здійсненні правосуддя будь-якими обставинами та іншою, крім закону, волею (абзац перший підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини).

Вказаний конституційний принцип конкретизується у законодавчих актах, за змістом положень яких можна виокремити: фінансову, організаційну та політичну незалежність суддів.

Так, стаття 27 Закону розкриває принцип організаційної незалежності суддів у такому контексті: судді КСУ при здійсненні своїх повноважень є незалежними і підкоряються лише Конституції України та керуються цим Законом, іншими законами України, крім тих законів або їх окремих положень, що є предметом розгляду Суду.

Політична незалежність конституційного судді гарантується особливим порядком його призначення та звільнення з посади (ч. 5 ст. 126, ст. 148 Основного Закону України).

Фінансова незалежність суддів гарантується окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення фінансування судів (ст. 130 Конституції України). Так, у Рішенні у справі про фінансове забезпечення діяльності судів від 11 березня 2010 року № 7-рп/2010, єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні вказав, що окреме фінансування кожного суду загальної юрисдикції та КСУ забезпечує умови для конституційних гарантій їх самостійності та незалежності при здійсненні правосуддя, оскільки унеможливорює негативний вплив на них через механізми виділення та розподілення належних їм відповідно до закону коштів Державного бюджету України.

Зміст принципу колегіальності як засада діяльності КСУ розкривається через призму статей 48, 50, 51 Закону.

По-перше, принцип колегіальності вимагає наявності кворуму на засіданнях колегій КСУ та засіданнях і пленарних засіданнях самого Суду.

По-друге, процесуальна ухвала про відкриття провадження у справі в КСУ або про відмову у такому провадженні приймається колегією суддів КСУ у справах за конституційними поданнями більшістю голосів суддів, які входять до її складу (ч. 1 ст. 48).

По-третє, рішення КСУ приймаються та його висновки даються на пленарному засіданні, якщо за них проголосувало не менше десяти суддів КСУ (ч. 4 ст. 51 Закону).

Фактично усі ці аспекти принципу колегіальності узагальнено у § 28 Регламенту: «Розгляд справ, прийняття рішень і надання висновків у справах проводиться Конституційним Судом України колегіально».

Принцип рівноправності суддів КСУ також слід розглядати у кількох аспектах.

Так, юрисдикційна рівність суддів КСУ полягає у тому, що за змістом ст. 19 Закону кожен конституційний суддя наділений однаковим обсягом правосудних повноважень, безвідносно до його адміністративного статусу у Суді (Голови чи заступника Голови КСУ) та до органу, який його призначив.

Принцип процесуальної рівноправності суддів КСУ знаходить свій вияв у положеннях Регламенту. Так, § 29 Регламенту закріплено: «Усі судді Конституційного Суду України є рівноправними під час розгляду справ на засіданні колегії суддів, на засіданні, пленарному засіданні Конституційного Суду України». Таким чином, процесуальна рівноправність суддів КСУ гарантується на всіх стадіях та в усіх видах конституційного провадження.

Особливим проявом принципу рівноправності є надання судді КСУ права висловити окрему думку, яка викладається суддею у письмовій формі і додається до рішення чи висновку КСУ (ст. 64 Закону).

Принцип гласності впливає з положень п. 7 ч. 3 ст. 129 Конституції України, який визначає гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами як одну з основних засад судочинства.

Виходячи з аналізу положень Закону та Регламенту, науковці виокремлюють чотири способи, якими реалізується принцип гласності у конституційному судочинстві: 1) шляхом здійснення розгляду справ на пленарних засіданнях у певних формах; 2) встановлення режиму розгляду справи (відповідно до п. 4 § 30 Регламенту відкритий режим, за винятком випадків, якщо розгляд справи на відкритому пленарному засіданні Конституційного Суду України може призвести до розголошення державної або іншої таємниці, що охороняється законом); 3) встановлення обов'язку оголошення рішення, висновку КСУ у відкритому пленарному засіданні; 4) визначення форми офіційного оприлюднення рішень і висновків Суду [8, с. 103].

До цього переліку можна додати ще один аспект, у якому виявляється гласність конституційного судочинства: відповідно до ст. 72 Закону КСУ обов'язково залучає до участі в провадженні у справі представників органів влади, акти яких оспорується за конституційним поданням щодо їх конституційності.

Принцип повного і всебічного розгляду справ реалізується через приписи ст. 54 Закону, за якими колегія суддів КСУ під час підготовки справи, Суд в процесі провадження у справі: 1) мають право витребувати від Верховної Ради України, Президента України, Прем'єр-міністра України, Генерального прокурора України, суддів, органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій та інших об'єднань громадян і окремих громадян необхідні документи, матеріали та інші відомості, що стосуються справи; 2) в разі необхідності призначають експертизу в справі і вирішують питання щодо залучення до участі в конституційному провадженні експертів; 3) мають право викликати посадових осіб, експертів, свідків, представників за законом та уповноважених за дорученням, громадян, участь яких повинна забезпечити об'єктивний і повний розгляд справи.

За певних обставин наслідком дотримання Судом принципу повного і всебічного розгляду справ може бути реалізація приписів ч. 1 ст. 95 Закону, за якою у разі якщо при тлумаченні Закону України (його окремих положень) була встановлена наявність ознак його невідповідності Конституції України, Конституційний Суд України у цьому ж провадженні вирішує питання щодо неконституційності цього Закону, а також ч. 3 ст. 61 Закону, відповідно до якої у разі, якщо в

процесі розгляду справи за конституційним поданням чи конституційним зверненням виявлено невідповідність Конституції України інших правових актів (їх окремих положень), крім тих, щодо яких відкрито провадження у справі, і які впливають на прийняття рішення чи дачу висновку у справі, Конституційний Суд України визнає такі правові акти (їх окремі положення) неконституційними [9].

Принцип обґрунтованості рішень, прийнятих Судом витікає з положень Конституції України, Закону та Регламенту та у процесуальному аспекті вимагає, серед іншого, прийняття єдиним органом конституційної юрисдикції обґрунтованого рішення, а також наявності мотивувальної частини у рішенні, висновку КСУ (п. 7 ст. 65, п. 6 ст. 66 Закону, § 55 Регламенту).

З матеріальної точки зору обґрунтованість рішень КСУ — це їх правова, доктринальна та наукова аргументованість, яка досягається, зокрема, шляхом звернення Суду: 1) до правової доктрини [10]; 2) до міжнародних правових актів; 3) до практики Європейського суду з прав людини; 4) до власних правових позицій, висловлених у попередніх рішеннях.

Викладене засвідчує, що систему принципів діяльності Конституційного Суду України можна визначити як структурно упорядковану систему взаємопов'язаних, взаємозалежних правових ідей, які у своїй сукупності забезпечують досягнення мети конституційного судочинства та визначають правовий зміст діяльності Суду.

Використана література:

1. *Барабаш Ю. Г., Дахова І. І., Євсєєв О. П.* Конституційна юрисдикція: [підручник] / [за ред. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова]. — Х.: Право, 2012. — 168 с.; *Георґіца А. З.* Принципи конституційного судочинства (процесу) та їх специфіка: деякі питання теорії і практики / А. З. Георгіца, В. Є. Скомороха // Науковий вісник Чернівецького університету: Правознавство. — 2004. — Вип. 227. — С. 28-34; *Колодій А.* Принципи статусу та діяльності Конституційного Суду України / А. Колодій // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 4-5. — С. 98-103; *Мироненко О. М.* Конституційний Суд України: історія і сучасність, доктрина і практика / О. М. Мироненко; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К.: Київська правда, 2011. — 910 с.; *Портнов А.* Особливості реалізації принципу гласності у конституційному судочинстві в Україні / А. Портнов // Вісник Львівського університету/ Серія юридична. — 2009. — Вип. 48. — С. 102-108; *Савчин М. В.* Основні принципи діяльності Конституційного Суду України по тлумаченню Конституції України / М. В. Савчин, Р. В. Марчук // Часопис Київського університету права. — 2009. — № 2. — С. 83-89; *Селіванов А. О.* Питання теорії конституційного правосуддя в Україні: актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя / А. О. Селіванов, А. А. Стрижак. — К.: Логос, 2010. — 275 с.; *Тесленко М. В.* Конституційна юрисдикція в Україні: [навч. посіб.] / М. В. Тесленко. — К.: Школа, 2003. — 255 с.; *Цимбалістий Т. О.* Конституційна юстиція в Україні: [навч. посіб.] / Т. О. Цимбалістий. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 199 с.; *Шевчук С.* Основи конституційної юриспруденції: [навч. посіб.] / С. Шевчук. — Х.: КОНСУМ, 2002. — 294 с.

2. *Регламент Конституційного Суду України, затверджений Рішенням Конституційного Суду України від 5 березня 1997 року (у новій редакції згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 14 жовтня 2008 року № 34-р/2008 та змінами, внесеними Рішенням Конституційного Суду України від 24 грудня 2009 року № 17-р/2009).* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v001z710-97/print1330337542993813>.

3. *Колодій А.* Принципи статусу та діяльності Конституційного Суду України / А. Колодій // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 4-5. — С. 98-103.

4. *Георґіца А. З.* Принципи конституційного судочинства (процесу) та їх специфіка: деякі питання теорії і практики / А. З. Георгіца, В. Є. Скомороха // Науковий вісник Чернівецького університету: Правознавство. — 2004. — Вип. 227. — С. 28-34.

5. *Окрема думка судді Конституційного Суду Кампа В. М.* стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Амальгама Люкс» щодо офіційного тлумачення положення частини четвертої статті 21 Закону України «Про прокуратуру» від 12 жовтня 2011 року № 11-рп/2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-11/print1330337542993813>.

6. *Ткачук П. М.* Застосування принципу верховенства права судами конституційної та загальної юрисдикції / П. М. Ткачук // Вісник Конституційного Суду України. — 2005. — № 5. — С. 94-101.

7. *Кампо В.* Незалежність конституційних судів: український досвід у європейському контексті / В. Кампо // Судоустрій і судочинство в Україні. — 2007. — № 1. — С. 25-30.

8. *Портнов А. П.* Особливості реалізації принципу гласності у конституційному судочинстві в Україні / А. П. Портнов // Вісник Львівського університету / Серія юридична. — 2009. — Вип. 48. — С. 102-108.

-
9. *Рішення Конституційного Суду України від 9 жовтня 2008 року № 22-рп/2008 та від 16 червня 2011 року № 6-рп/2011.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/a>.
10. *Орзіх М.* Доктрина в діяльності Конституційного Суду України / М. Орзіх // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 4-5. — С. 57-63.

Кампо В. М. Основні принципи діяльності Конституційного Суду України: структурний вимір.

У статті на основі аналізу положень Конституції України, Закону України «Про Конституційний Суд України», Регламенту Конституційного Суду України, а також правових позицій єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні досліджується структура принципів діяльності Конституційного Суду України.

Ключові слова: Конституційний Суд України, конституційне судочинство, принципи діяльності Конституційного Суду України.

Кампо В. М. Основные принципы деятельности Конституционного Суда Украины: структурное измерение.

В статье на основе анализа положений Конституции Украины, Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Регламента Конституционного Суда Украины, а также правовых позиций единого органа конституционной юрисдикции в Украине исследуется структура принципов деятельности Конституционного Суда Украины.

Ключевые слова: Конституционный Суд Украины, конституционное судопроизводство, принципы деятельности Конституционного Суда Украины.

Kampo V. Fundamental Principles of Activities of the Constitutional Court of Ukraine: Structural Dimension.

The article concerns the structure of principles of activities of the Constitutional Court of Ukraine on the grounds of analysis of provisions of the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine», the Rules and Procedures of the Constitutional Court of Ukraine as well as legal positions of the sole body of the constitutional jurisdiction of Ukraine.

In particular, it has been analyzed the principle of the rule of law and researched its components: justice, commensurability (proportionality), legal certainty. It has been structured the principle of independence of judges of the Constitutional Court of Ukraine.

The article also analyses principles of collectivity, equality of judges, publicity, fullness and depth of consideration of cases and validity of decisions adopted by the Constitutional Court of Ukraine.

As a result, the principles of activities of the Constitutional Court of Ukraine are determined as the structurally ordered system of interconnected, interdependent legal ideas, which in its totality achieve the goal of the Constitutional Court of Ukraine and determine its legal status.

Key words: Constitutional Court of Ukraine, constitutional justice, principles of activities of the Constitutional Court of Ukraine.

ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ПРИНЦИПІВ ПРАВА
